

Asia: VN/9365/2025

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle työttömyysturvalain 2 a luvun 9 ja 10 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Onko teillä lausuttavaa esityksestä yleisesti?

Suomen Reumaliitto ry (jäljempänä Reumaliitto) kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esitysluonnoksesta. Keskitymme lausunrossamme erityisesti arvioimaan lakimuutoksen vaikutuksia pitkäaikaissairaiden, vammaisten ja muiden toimintakyvyltään alentuneiden työnhakijoiden näkökulmasta.

Tutkimuskirjallisuuden perusteella työttömien joukossa esiintyy selvästi enemmän terveysongelmia ja toimintakyvyn rajoitteita kuin työssäkäyvässä väestössä. Monet työttömät elävät sairauksien, vammojen tai vaikeiden sosiaalisten tilanteiden keskellä, mikä olennaisesti rajoittaa heidän kykyään vastata tiukentuviin velvoitteisiin. Osa toimintarajoitteisista työnhakijoista on käytännössä työkyvyttömiä, vaikka he eivät täytä virallisia työkyvyttömyysetuuden ehtoja. Tähän ryhmään kuuluu myös vaikeavammaisia henkilöitä, jotka tarvitsevat päivittäiseen selviytymiseen henkilökohtaista apua tai omaishoitajaa. (Peuhkurinen ja Kivipelto 2024; Metteri 2012.)

Työttömien joukossa on lisäksi henkilöitä, joilla on heikko lukutaito, diagnosoimattomia kehitysvammoja tai puutteelliset digitaaliset valmiudet tai joilla ei ole varaa hankkia tarvittavia laitteita.

Reumaliiton näkemyksen mukaan esitysluonnos ei huomioi riittävästi näitä toimintakyvyn rajoitteita ja niiden vaikutusta velvoitteiden toteuttamiseen. Ilman selkeitä kohtuullistamismahdollisuuksia on vaarana, että juuri kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevat työnhakijat joutuvat kohtuuttomien seuraamusten kohteiksi. Tämä voi entisestään heikentää heidän asemaansa ja kasvattaa syrjäytymisriskiä.

Potilasjärjestöjen selvitys (Reumaliitto ym. 2023) osoittaa, että pitkäaikaissairauden kustannuksista selviäminen aiheuttaa monille merkittävää taloudellista taakkaa. Useat esitysluonnoksen kohderyhmään kuuluvat henkilöt ovat jo valmiiksi kuormittuneita samanaikaisten sosiaaliturvaan kohdistuvien heikennysten vuoksi. Esimerkiksi työttömyysturvan suojaosan poisto, indeksijäädytykset, lapsikorotusten poisto ja asumistukeen kohdistuvat leikkaukset heikentävät pienituloisten mahdollisuuksia kohentaa asemaansa edes osittaisella työllä. Samaan aikaan kuntoutus- ja vammaispalveluiden saatavuus on monin paikoin heikentynyt.

Näiden kumulatiivisten muutosten huomioiminen on olennaista, jotta ymmärretään, millaisen kokonaiskuormituksen päälle nyt esitetty sanktiot ja velvoitteet asettuvat.

2. Onko teillä lausuttavaa säädösehdotuksesta ja sen perusteluista?

Reumaliiton näkemyksen mukaan esityksen perustelut rakentuvat oletukselle täysin toimintakykyisestä työnhakijasta, joka kykenee virheettömästi noudattamaan kaikkia hänelle asetettuja velvoitteita. Tämä ei vastaa monien pitkäaikaissairaiden, vammaisten ja muiden toimintarajoitteisten työnhakijoiden todellisuutta.

Esityksessä ei oteta riittävästi huomioon mahdollisuutta tahattomiin virheisiin, väärinkäsityksiin tai unohduksiin monimutkaisessa ja kuormittavassa järjestelmässä. Sanktiot perustuvat oletukseen harkitusta laiminlyönnistä, vaikka velvoitteen täyttämättä jättäminen voi tosiasiasa johtua esimerkiksi diagnosoiviveestä tai rajallisesta toimintakyvystä.

Työnantajien kokemukset epärealistisista työhakemuksista voivat selittyä sillä, että osa työnhakijoista on velvoitettu hakemaan töitä, vaikka heidän toimintakykynsä ei siihen todellisuudessa riitä. Tämä voi pakottaa hakemaan myös sellaisia töitä, joihin ei ole realistisia mahdollisuuksia päästä, mikä vääristää järjestelmän luonnetta ja voi johtaa epäoikeudenmukaisiin sanktioihin. Reumaliitto katsoo, että kyseiseen kohderyhmään liittyen lakiin tulisi kirjata mahdollisuus velvoitteiden kohtuullistamiseen.

Mahdollisuus sosiaalityön tekemään arvioon sekä määräaikaisiin poikkeuksiin velvoitteista voisi toimia keinona ehkäistä kohtuuttomia tilanteita. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat henkilöt, joilla on merkittävä toimintakyvyn rajoite, mutta joilta puuttuu vielä diagnoosi tai lääkärinlausunto. Tällä hetkellä heidän tilanteensa jää lain suojan ulkopuolelle, vaikka heidän kykynsä täyttää velvoitteet on olennaisesti alentunut.

Kuuden viikon työssäolovelvoite, mukaan lukien osallistuminen työvoimapolitiittisiin palveluihin, ei ole monille toimintarajoitteisille henkilöille realistinen. Näin ollen heihin kohdistuu kaksinkertainen riski, että henkilöllä on suurempi todennäköisyys menettää etuusoikeus ja siten heikommät mahdollisuudet palata takaisin ensisijaiselle etuudelle. Tähän tulisi luoda vaihtoehtoinen menettely, jossa etuusoikeus voidaan palauttaa silloin, kun laiminlyönti johtuu terveydellisistä syistä alentuneesta toimintakyvystä.

Lakiesityksiin tulisi sisällyttää selkeästi kirjattuja säännöksiä ja soveltamisohjeita, jotka suojaavat haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä. Selvityspyyntöihin voitaisiin liittää kevennetty menettely, jolla selvitetäisiin yksinkertaisesti, onko työnhakijalla terveydellisistä tai sosiaalisista syistä alentunut toimintakyky. Näin hyvinvointialueen sosiaalityö voisi tulla ajoissa mukaan tilannearvioon ja tarvittavien selvitysten tekemiseen.

Reumaliitto esittää seuraavia muutoksia esitykseen:

- Huomautusmahdollisuus tulisi palauttaa lakiin vähäisten tai tahattomien laiminlyöntien osalta, ottaen huomioon yksilöllinen terveydellinen tilanne.
- Selvityspyyntöihin tulisi tarvittaessa myöntää merkittävästi lisääaikaa, jos henkilöllä on toimintakykyä alentavia syitä.
- Etuusoikeuden palauttamiselle tulee luoda vaihtoehtoinen menettely, jos henkilön työmarkkinoille osallistuminen ei ole terveydellisistä syistä ajankohtaista.
- Sosiaalityön osallisuus tulisi varmistaa riittävän varhaisessa vaiheessa tukemaan vaikeissa tilanteissa olevia henkilöitä.
- Diagnoosiviiveiden huomioimiseksi tulisi luoda mekanismi, joka suojaa vielä diagnosoimattomista sairauksista kärsiviä kohtuuttomilta velvoitteilta ja sanktioilta.

3. Onko teillä lausuttavaa esityksen vaikutusarvioista?

Reumaliiton näkemyksen mukaan esityksen vaikutusarviot ovat puutteellisia erityisesti vammaisten ja pitkäaikaissairaiden työnhakijoiden osalta.

Erityisen ongelmallisena pidämme huomautusmenettelyn poistumista, jolloin sanktio voidaan määrätä välittömästi ilman toistuvuuden edellytystä. Tämä voi johtaa rangaistuksiin tilanteissa, joissa henkilö ei terveydentilansa, toimintakykynsä tai digitaidottomuuden vuoksi kykene vastaamaan ajoissa selvityspyyntöön.

Vaikutusarvioissa ei ole huomioitu YK:n vammaissopimuksen näkökulmaa, eikä esityksessä esitetä toimivaa mekanismia kohtuullisten mukautusten toteuttamiseksi. Tämä uhkaa heikentää vammaisten henkilöiden oikeusturvaa ja yhdenvertaisuutta etuusjärjestelmässä.

Vaikutusarvioissa todetaan, että sanktioiden kiristäminen voi johtaa syrjäytymiseen. Reumaliiton mukaan tämä riski on todellinen ja koskee erityisesti niitä, jotka jo nyt ovat etuusjärjestelmän väliinputoajia, esimerkiksi henkilöitä, joilta on evätty työkyvyttömyysetuus mutta joiden toimintakyky ei riitä työllistymiseen tai järjestelmän velvoitteisiin.

Reumaliitto korostaa, että sanktioiden tulee olla oikeassa suhteessa laiminlyönnin vakavuuteen. Vähäisistä tai tahattomista rikkomuksista tulisi voida antaa huomautus.

Hallitusohjelmassa todetaan, että yleistuen valmistelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota tosiasiallisesti työkyvyttömiä henkilöiden riittävään toimeentuloon. Reumaliitto pitää tätä tärkeänä tavoitteena. Lausuttavana oleva esitys vaikuttaa kuitenkin olennaisesti tämän tavoitteen toteutumiseen, sillä se voi johtaa siihen, että yhä useampi tosiasiallisesti työkyvytön työnhakija putoaa yleistuella toimeentulotuelle.

4. Tulisiko työttömyysturvalain 2 a luvun 9 ja 10 §:n soveltamisalaa laajentaa uusiin työnhakijaa etuuden saamisen edellytyksenä velvoittaviin toimiin? Mitä nämä toimet olisivat ja miksi velvoittavuutta tulisi laajentaa niihin? Jos mahdollista, esittäkää myös arvio mahdollisen laajennuksen vaikutuksista.

Reumaliitto ei kannata työttömyysturvalain 2 a luvun 9 ja 10 §:n soveltamisalan laajentamista uusiin velvoitteisiin.

Esitetty sanktiojärjestelmän kiristyminen lisää jo nykyisellään kohtuuttomia tilanteita ja syrjäytymisriskiä erityisesti toimintakyvyltään heikentyneiden työnhakijoiden kohdalla. Näiden vaikutusten arviointi on esityksessä riittämätöntä, eikä uusia velvoitteita tulisi lisätä ennen kuin olemassa olevien säädösten vaikutuksia on tarkasteltu haavoittuvimpien ryhmien näkökulmasta.

Mattila Maria
Suomen Reumaliitto ry